

- sen Kirjallisuuden Seura.
- 2016: Kansanlingvistisen metakielen tasoista. – *Virittäjä* 120 s. 295–296.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2000: Folk linguistics. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 122. Berlin: Mouton de Gruyter.
- PALANDER, MARJATTA 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Suomi 200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2015: Rajakarjalaistaustaisten ja muiden suomalaisten mielikuvia *karjalasta*. – *Virittäjä* 119 s. 34–66.
- PRESTON, DENNIS R. 2004 [1998]: Folk metalanguage. – Adam Jaworski, Nicolas Coupland ja Dariusz Galasiński (toim.), *Metalanguage. Social and ideological perspectives* s. 75–101. Language, Power and Social Process 11. Berlin: Mouton de Gruyter.
- SARHIMAA, ANNELI 2013: *Karjalan kieli Suomessa. ELDIA-projektin tuloksia*. Studies in European Language Diversity 27.1. Mainz: Research Consortium ELDIA. https://phaidra.univie.ac.at/detail_object/o:409753 (22.11.2019).
- 2017: *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Tietolipas 256. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suurtyö kielen kohdennusjärjestelmästä

Leonard Talmy: *The targeting system of language*. Cambridge, MA: The MIT Press 2017. 635 s. ISBN 978-0-262-03697-9.

Leonard Talmy (s. 1942) kuuluu kognitiivisen kielitieteen perustajiin ja on 1970-luvulta lähtien ollut yksi alan kiistattomista johtohahmoista. Jo Talmy varhaisille tutkimuksille (mm. 1978, 1983, 1985, 1987) on ollut leimallista pyrkimys selittää kielen kieliopillista ja semanttista järjestelmää kognitiivisesta psykologiasta juontuvien periaattein. Etenkin kognitiivisen kielitieteen 1970–1990-lukujen varhaisvaiheessa, jolloin siihen ei vielä liittynyt nykyisenkaltaista vahvaa empirististä ja psykolingvististä tutkimusperinnettä, juuri Talmyn töiden voi paljolti katsoa oikeuttaneen koko termin *kognitiivinen* käytön koulukunnan nimessä. Talmyn tutkimukset tunnetaan laajalti myös hänen oman koulukuntansa ulkopuolella, ja eräät niistä ovat synnyttäneet suorastaan omia tutkimushaarojaan, kuten liiketilanteiden leksikalisointiin keskittyvän kielitypolo-

gian (ks. esim. Ameka & Essegbey 2013; Montero-Melis, Eisenbeiss, Narasimhan, Ibarretxe-Antuñano, Kita, Kopecka, Lüpke & Nikitina 2017). Talmy 1900-luvun keskeinen tuotanto on koottu yhteen kaksiosaisessa kokoamateoksessa *Toward a cognitive semantics* (2000a, 2000b); teoksen on esitellyt suomeksi Kotilainen (2004).

Nyt arvioitavana oleva *The targeting system of language* on järkälemäinen, yli kuusisataasivuinen teos, joka esittelee yksityiskohtaisesti Talmy 2000-luvun puolella kehittelemän mallin kielen *kohdennusjärjestelmän* (*targeting system*) kuvaamiseksi. Eräissä aiemmissa töissään Talmy (mm. 2007, 2015; ks. myös Ibarretxe-Antuñano 2006) on kutsunut suunnilleen samaa asiaa kielen *huomiojärjestelmäksi* (*attention system*). Esitys on ensisijaisesti teoreettinen, sillä se ei perustu minkään konkreettisen kieliaineiston systemaattiseen käsittelyyn, vaikka se hyödyntääkin kirjoittajan omia havaintoja ja kokemuksia erilaisista vuorovaikutustilanteista. Käytetyt esimerkit ovat enimmäkseen

englanninkielisiä, mutta lisäksi työssä tarkastellaan muutamia saksan-, ranskan- ja japaninkielisiä esimerkkejä.

Deiktisyys ja anafora keskiössä

Kohdennusjärjestelmässä on laajasti ymmärrettyä kyse kaikkien sellaisten keinojen yhteistoiminnasta, joita kieli ja kielenkäyttötilanne tarjoavat puhujalle kuulijan huomion suuntaamiseksi puhujan tarkoittamiin kohteisiin. Järjestelmän ytimessä ovat ilmiöt, jotka vanhastaan tunnetaan deiktisyyden ja anaforan nimillä. Talmyn malli kattaa kuitenkin näitä selvästi laajemman ilmiökirjon, sillä siinä otetaan huomioon paitsi puhtaasti kielelliset myös muut kielenkäyttötilanteessa esiintyvät huomion suuntaamisen keinot, kuten eleet. Kognitiivisen kielitieteen valtavirrassa kielenulkoisten tarkoitteiden ja niiden paikantamisen käsittely näin perusteellisesti ei ole ollut tavanomaista. Esimerkiksi Langackerin (2008: luku 3) kognitiivisessa kieliopissa ilmausten tarkoitteetkin katsotaan ensisijaisesti mentaaliseksi representaatioiksi, ei kielenulkoisiksi entiteeteiksi sinänsä, eikä näiden paikannuskeinojakaan juuri tarkastella. Kritiikkiä tällaisesta merkitysnäkemyksestä esittää Itkonen (2016).

Talmy katsoo, että deiktisyys ja anafora hyödyntävät samaa yleistä kognitiivista järjestelmää, jota hän siis kutsuu kohdentamiseksi. Varsinaisten deiktisten ja anaforisten ilmausten lisäksi kohdentamista tukevat koko kielellinen konteksti sekä siinä esiintyvät leksikaaliset merkitykset, jotka auttavat kuulijaa tunnistamaan ja paikantamaan kohteen. Muita kieliopillisia tarkoitteisiin viittaamisen keinoja, kuten definiittisyyttä (ja sitä englannissa ilmaisevia artikkeleita), ei kuitenkaan tarkastella. Kielellisten ilmaisukeinojen lisäksi keskeisiä kohdentamisen välineitä ovat keskustelukumppaneiden eleet, katseen suunta, muu ruumiillisuus sekä heidän spatiaalinen ja ajallinen sijaintinsa.

Viimeksi mainittuihin liittyy esimerkiksi se, ovatko keskustelukumppanit lähetyksen vai etäällä toisistaan ja onko heidän välillään näköyhteys. Talmyn perusidea on, että mainitut osatekijät tarjoavat kukin panoksensa huomion kohdentamiseen ja vasta niiden yhteistoiminta mahdollistaa sen, että kohdennus onnistuu.

Laaja teos jakautuu kuuteen osaan, joista kukin koostuu kahdesta tai useammasta luvusta. Teoksen avaa varsinaisen ensimmäisen osan edelle sijoitettu 77-sivuinen johdanto, jossa kuvataan, millainen kohdennusjärjestelmä on, millaisista tekijöistä se koostuu ja miten niiden yhteistoimintaa tullaan tuonnetumpana käsittelemään. Lukija, joka ei ehdi perehtyä koko teokseen, voikin pelkän johdantoluvun pohjalta saada jo hyvän käsityksen kohdennusjärjestelmän toimintaperiaatteista sekä sen keskeisestä käsitteistöstä.

Teoksessa on runsaasti uutta terminologiaa, ja sen kattava suomentaminen olisi suuri työ. Osa termeistä on Talmyn itse sepittämiä ja monet muutkin kielitieteellisinä termeinä uusia. Lukijan urakkaa helpottavat teoksen lopussa olevat asianahakemisto ja aakkostettu termiluetelo selityksineen. Keskeisimpiin uudistermeihin kuuluvat laukaisin (*trigger*) ja kohde (*target*). Laukaisin on deiktinen tai anaforinen ilmaus, joka käynnistää kohdennusprosessin ja saa kuulijan etsimään tarkoitetta joko kielenulkoisesta tai kielensisäisestä kontekstista (suomessa esim. *minä, sinä, tämä, täällä, tuo, se, hän, nyt*). Kohde taas on laukaisimen tarkoite, joka kuulijan tulee tunnistaa ja paikantaa. Kohteen paikantamiseksi kuulijalle esitetään yleensä laukaisimen lisäksi muitakin kielellisiä ja ei-kielellisiä vihjeitä (*cues*).

Vihjeet apuna kohteen paikantamisessa

Teoksen osien järjestys perustuu vihjeiden pääkategorioihin, joita tarkastellaan yksi kerrallaan. Osa I esittelee leksikaaliset

vihjekategoriat ja selvittää muun muassa sitä, mitä valittu laukaisin (demonstratiivinen tai anaforinen kielenaines) ja lausuman mahdolliset muut elementit kertovat kohteesta. Jos laukaisimena esimerkiksi toimii pronomini, sen oma muoto usein paljastaa, onko kohde olio (*tämä, tuo*) vai joukko (*nämä, nuo*). Esimerkiksi englannissa persoonapronomini paljastaa lisäksi ihmistarkoitteen sukupuolen (*he, she*). Nämä ovat laukaisinten luontaisia ominaisuuksia, jotka eivät riipu puhe-tilanteesta. Lisäksi laukaisimet ilmaisevat sellaisia ominaisuuksia, jotka pohjautuvat puhe-tilanteeseen ja vaihtelevat sen mukaan. Tällainen on esimerkiksi kohteen spatiaalinen tai abstrakti etäisyys puhujasta ja kuulijasta. Suomessa tätä ilmaisee demonstratiivioppositio *tämä–tuo–se*.

Myös lausuman muut leksikaaliset ai-nekset antavat vihjeitä kohteesta. Yksi Talmyä käsittelemä esimerkki on tilanne, jossa lemmikkieläinkaupassa on näytteillä useita erilaisia eläimiä mutta vain yksi papukaija. Tilanteessa on selvää, mihin tarkoitteeseen eläimiä katseleva puhuja viittaa lausumalla *Tuo on sellainen papukaija, jonka haluaisin*. Esimerkissä laukaisin on *tuo* (Talmylla englannin *that*). Se kertoo itsessään vain sen, että kohde on yksilötarkoite ja sijaitsee muualla kuin puhujan välittömässä läheisyydessä. Laukaisin saa kohdennusprosessia tukevan vihjeen substantiivilta *papukaija*, joka rajaa tilanteessa mahdollisten tarkoitteiden joukosta yhden olion. Leksikaalisten vihjekategorioiden käsittelyn osalta Talmyä esityksen voikin katsoa olevan melko tyypillistä demonstratiivien ja viittaussuhteiden analyysia.

Eleet ja muut ei-verbaaliset vihjeet

Osassa II tarkasteltavina ovat ruumiilliset vihjekategoriat (*bodily cue categories*), joi-hin kuuluvat erilaiset puhujan tuottamat eleet sekä muu kehollinen viestintä, jota voidaan hyödyntää kohteen paikantami-

seksi. Niiden toimiminen edellyttää, että kuulija havaitsee ne, tavallisesti näköais-tillaan.

Osoittavista eleistä tyypillisiä ovat sor-mella osoittaminen ja koko kädellä viit-taaminen. Talmy esittää eleistä yksityis-kohtaisen taksonomian, joka ottaa huo-mioon osoittavien ja viittaavien eleiden moninaiset tehtävät. Taksonomia perus-tuu siihen, miten erilaiset eleet suhteu-tuvat kohteeseen. Eleeseen voi liittyä esi-merkiksi käsitteistys, jossa kohteeseen (kuvitteellisesti) tartutaan tai se esimer-kiksi lävistetään, täytetään tai ympäröi-dään. Tällaisten käsitteistysten analyys-sissaan Talmy tukeutuu aiempaan fiktii-visen liikkeen ilmausten tutkimukseensa (Talmy 2000a: luku 2). Hän lähtee siitä, että osoittavan eleen tuottava *artikulaat-tori* (*articulator*, tyypillisesti puhujan käsi) aktivoi samalla fiktii-visen projektion tai ulokkeen, joka toimii artikulaattorin jatkeena ja yltää paikannettavaan kohtee-seen saakka. Tämän fiktii-visen ulokkeen avulla puhuja voi paitsi koskettaa koh-detta myös kuvitteellisesti manipuloida sitä vaikkapa ympäröimällä sen. Yksi vii-meksi mainitusta käsitteistyksestä annettu esimerkki on tilanne, jossa puhuja tekee kädellään viittaavaan eleen kohti joulu-kuusen juurella hajallaan lojuvia joulu-lahjoja, joista hän samalla kättään kehä-mäisesti liikuttaen rajaa osapaljouden lausuen samalla kuulijalle: *Nuo ovat sinun lahjasi*. Esimerkissä kädestä alkava fiktii-vinen uloke ja käden liike ikään kuin piir-tävät kehän kohteen eli kuulijalle tarkoi-tettujen lahjojen ympärille ja erottavat ne näin muista lahjoista.

Osa III tarkastelee niin kutsuttuja *rin-nakkaisvihjeitä* (*collateral cue categories*). Nämä liittyvät joko kohteen tai kuuli-jan omiin ominaisuuksiin, joita hyödyn-netään kohteen paikantamisessa ja tun-nistamisessa. Edellä esitetty papukaija-esimerkki sopii havainnollistamaan tätä-kin: kohteella on siinä luontainen omi-naisuus (”papukaijuus”), joka mahdol-

listaa leksikaalisen vihjeen toimivuuden. Toinen esimerkki rinnakkaisvihjeestä on kohteen korkea havaittavuusaste puhe-tilanteessa. Jos esimerkiksi kaksi met-sässä vaeltavaa retkeilijää kuulee äkkiä voimakkaan linnunään, puhuja voi lausumallaan *Tuo on kuikka* saada kuulijan tunnistamaan kohteen, vaikka kuuli-ja ei edes tietäisi, millainen lintu kuikka on. Kohteen korkea havaittavuusaste puhe-tilanteessa toimii nyt vihjeenä sen tunnis-tamiseksi. Kuulijaan itseensä liittyvä rin-nakkaisvihje taas voi perustua esimerkiksi puhujan havaintoon siitä, mikä on kuuli-
jan oman huomion kohteena. Jos puhuja huomaa kuulijan katsovan tarkkaavaisesti kadun varteen pysäköityä urheiluautoa, hän voi lausua *Se on Ferrari* ja antaa näin kuulijalle tietoa kohteesta, johon tämän huomio on jo kiinnittynyt.

Puhepaikkaan ja maailmantietoon liittyvät vihjeet

Osa IV esittelee taustavihjeet (*background cue categories*), joita ovat puhepaikkaan ja sen ympäristöön liittyvät sekä erilaiset episteemiset vihjeet. Perinteisen kielio-pin termin tällaisessa tehtävässä voivat toimia esimerkiksi paikan adverbialit, jotka rajoittavat kohteen sijainnin tietylle hakualueelle (*search space*). Yksi Talmyn esimerkeistä on *Tuo Cessna tuolla pellolla on Janen*, jossa ilmaus *tuolla pellolla* oh-jaa kuulijaa etsimään lentokonetta juuri pelloilta (eikä esimerkiksi ilmasta). Esi-merkki havainnollistaa samalla sitä, että kohdennus voi samanaikaisesti toimia useammalla kuin yhdellä tasolla: paikan-
nettavana kohteena on yhtäältä lokali-teetti (pelto), joka erotetaan muusta ym-päristöstä, ja toisaalta itse lentokone, joka paikannetaan pellon rajaamaan lokaliteet-tiin. Molemmat kohdennusprosessit pe-rustuvat Talmyn aiemmissa tutkimuksis-saan yksityiskohtaisesti analysoimaan ja nykykielitieteessä laajakäyttöiseen kuvio-tausta-jakoon (*figure-ground*).

Episteemiset vihjeet puolestaan liitty-vät puhujan ja kuulijan yhteiseen maail-mantietoon. Tällainen vihje ei ole varsi-naisesti puhujan tuottama vaan perus-tuu oletukseen siitä, että maailmantieto on yhteistä. Talmyn eräessä esimerkissä puhuja lausuu *Tuo on isäni* osoittaen kol-mesta henkilöstä koostuvaa ryhmää, jossa on mukana yksi nainen ja kaksi miestä. Miehistä yksi on puhujaa selvästi nuo-rempi ja toinen tätä selvästi vanhempi. Kuulijan on helppo päätellä maailmantie-don pohjalta, että tarkoitettuna kohteena täytyy olla juuri puhujaa vanhempi mies.

Osa V käsittelee temporaalisia vih-jeitä, joita hyödynnetään kohteen paikan-tamiseksi ajassa. Nämäkin voivat liittyä joko laukaisimeen itseensä tai muihin sen kanssa samassa lausumassa esiintyviin lek-sikaalisiin aineksiin. Esimerkiksi adverbi *nyt* toimii temporaalisena laukaisimena, joka kertoo kuulijalle, että kohde on läsnä nykyhetkessä tai (mikäli kohteena on ko-konainen asiointi) vallitsee puhehetkellä. Lisäksi esimerkiksi tempusten ja ajan ad-verbialien avulla voidaan ohjata kuuli-jan huomiota myös sellaisiin kohteisiin, jotka eivät ole läsnä puhehetkellä vaan sitä aiemmassa tai myöhemmässä ajassa.

Teoksen päättää osa VI, joka tarkas-telee kohdennussekvenssejä (*sequences in targeting*). Näillä tarkoitetaan moni-vaiheista kohdennusta, joka rakentuu useasta ajallisesti peräkkäisestä vaiheesta esimerkiksi yhtä vuoroa laajemmassa keskustelusekvenssissä. Näin voidaan myös tarkastella kohdennusprosessin eri vaiheita: puhuja esittää ensin lausu-man, jonka tarkoitus on suunnata kuuli-jan huomio kohteeseen (esim. *Katso tuota lintua tuolla puussa!*), tarkkailee sitten kuulijan reaktioita (esim. tämän katseen suuntaa) ja muuta palautetta ja mahdol-lisesti varmistaa vielä verbaalisesti, että kohdennus on onnistunut tarkoitettulla tavalla (*Näetkö sen?*). Tavoitteena on ti-lanne, jossa sekä puhuja että kuuli-ja ovat kohdistaneet huomionsa samaan kohtee-

seen ja myös tiedostavat, että kohde on kummankin huomion kohteena.

Osassa VI tarkastellaan myös vihjeiden välisiä ristiriitoja ja niiden ratkaisuperiaatteita. Vaikka vihjeet yleensä vahvistavat tai täydentävät toisiaan, ne voivat olla myös (näennäisessä) ristiriidassa keskenään, jolloin ristiriita tulee ratkaista. Yhtenä esimerkkinä Talmy esittää tilanteen, jossa puhuja katsoo ruokapöydässä kuulijan hampaisiin ja toteaa *Sinulla on jotain täällä* osoittaen samalla omaa hampaankoloaan. Tällöin kuulijan täytyy purkaa ristiriita, joka syntyy yhtäältä kielellisten vihjeiden *sinulla* (viittaa kuulijaan) ja laukaisimen *täällä* (viittaa puhujan lähialueeseen) välille ja toisaalta ei-kielellisten vihjeiden eli puhujan katseen suunnan ja tämän omiin hampaisiin osoittavan eleen välillä.

Hieman yllättäen Talmy'n laajassa teoksessa ei ole lainkaan loppulukua, joka kokoaisi yhteen olennaisimman lukijalle tarjoillusta yksityiskohtien runsaudesta. Lukija jää ikään kuin tyhjän päälle miettimään, mitä kaikesta sanotusta tulisi jäädä mieleen. Toisaalta voi ajatella, että synopsisena toimii jo laaja johdantoluku teoksen alussa.

Rönsyilevä tyyli ja niukat lähteet

Kaikkiaan Talmy'n teos on perusteellinen ja syvälinen työ sekä runsaasti uutta antia tarjoava esitys laajasta aihepiiristään. Helppolukuinen se ei kaikessa runsaudessaan ole, eikä lukijan urakkaa kevennä se, että kirjoittajan tyyli on hänen aiemmista töistään tuttuun tapaan yhtäältä rönsyilevää ja mutkikasta, toisaalta tiheää ja raskaslukuista. Talmy'n aiemmasta tuotannosta tuttu on myös tapa sepittää uusia termejä pientenkin yksityiskohtien kuvaamiseksi sekä viehtymys (turhankin?) tarkkojen taksonomioiden esittämiseen. Toisaalta kirjoittajan syvälinen asiantuntemus ja taito havaita yhteyksiä asioiden välillä synnyttävät lukijassa toistuvia

ahaa-elämyksiä. Ennen kaikkea Talmy'n teos kytkee kielellisen ilmauksen tulkitaan saumattomasti mukaan sen käyttökontekstin sekä muut (ei-kielelliset) keinot, jotka tähän liittyvät: eleet, katseet, palautteet ja ei-kielellisen kontekstin.

Vaikka teos on periaatteessa esitys deiktisyydestä ja anaforasta, se sisältää uusia huomioita muistakin kieliopin ja semantiikan osa-alueista ja on siten kiinnostavaa luettavaa muillekin kuin juuri näistä erikoisaloista kiinnostuneille. Yhtenä esimerkkinä voi mainita sivuilla 315–316 vain lyhyesti esitetyn mutta erittäin mielenkiintoisen analyysin prepositioiden skalaarisuustyypeistä, jotka ilmenevät niiden yhteensopivuudesta erilaisten astemääritteiden kanssa, esimerkiksi *very near the flagpole* tai *way above the boulder* (suomen adpositioiden kannalta ks. Huumo 2019). Ilmiöstä olisi mielellään lukenut enemmänkin.

Lähteiden käyttö on teoksessa melko niukkaa, ja lähdeluettelo on näin laajaa työtä ajatellen suppeahko. Kohdennusjärjestelmän keskeisimpienkään osatekijöiden, deiksiksen ja anaforan, muusta kielitieteellisestä tutkimuksesta, sen nykytilasta ja siinä vallitsevista käsityksistä ei lausuta juuri mitään, eikä kuulijalle tarjota aiempaan tutkimukseen perustuvaa kokonaiskuvaa, jonka pohjalle uutta lähdeittäisiin rakentamaan. Pikemminkin Talmy'n työ esittää tekijän oman mallin lähtien puhtaalta pöydältä.

Ihailtava on Talmy'n kyky käsitellä puhtaasti kielellisten ainesten lisäksi laajalaisesti ja systemaattisesti eleitä, jotka tukevat monin tavoin kohdennusprosessia. Hänen havaintonsa erilaisten eleytyppien määrästä ja funktionaalisesta vaihtelusta ovat vaikuttavia. Talmy'n käsittelemät eleet ovat siitakin mielenkiintoisia, että ne tuntuvat ylittävän kielirajat: käytännössä kaikki hänen tarkastelemaisensa eleiden käyttötavat tuntuivat sopivan hyvin myös sisällöltään vastaavaan suomenkieliseen keskustelutilanteeseen.

Talmyn esimerkkiaineisto on lähes yksinomaan itse seipitettyä, mutta selvästi (ja usein eksplisiittisesti mainitenkin) se perustuu hänen havaintoihinsa kokemuksesta erilaisten keskustelutilanteiden osallistujana. Introspektiota ja intuitiota hyödyntävän ”nojatuolilingvistin” rinnalla esimerkkiaineistoa on siis ollut kokoa-massa kieliyhteisöön kuuluva tarkkaavaisten osallistuva havainnoija. Voi toivoa, että teoretisoinnin pohjalta luotua mallia pian testattaisiin aidon kielenkäytön analyyseissa, jolloin sen käyttökelpoisuus sekä vahvuudet ja heikkoudet tulisivat todennetuiksi.

TUOMAS HUUMO
etunimi.sukunimi@utu.fi

JARI SIVONEN
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Tuomas Huumo on Turun yliopiston suomen kielen professori. Jari Sivonen on Oulun yliopiston suomen kielen professori.

Lähteet

- AMEKA, FELIX K. – ESSEGBEY, JAMES 2013: Serialising languages. Satellite-framed, verb-framed or neither. – *Ghana Journal of Linguistics* 2 s. 19–38.
- HUUMO, TUOMAS 2019: Melkein kohti, ihan lähellä, melko edessä. Mitä astemääritteet kertovat spatiaalisten grammien semantiikasta. *Sananjalka* 61 s. 7–29. <https://doi.org/10.30673/sja.80150>
- IBARRETXE-ANTUÑANO, IRAIDE 2006: Leonard Talmy. A windowing onto conceptual structure and language. Part 2. Language and cognition. Past and future. – *Annual Review of Cognitive Linguistics* 4 s. 253–268.
- ITKONEN, ESA 2016: An assessment of (mental) cognitive semantics. – *Public Journal of Semiotics* 7s. 1–42.
- KOTILAINEN, LARI 2004: Matka kohti kognitiivista kielikäsitystä. – *Virittäjä* 108 s. 141–147.
- LANGACKER, RONALD W. 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- MONTERO-MELIS, GUILLERMO – EISENBEISS, SONJA – NARASIMHAN, BUVANA – IBARRETXE-ANTUÑANO, IRAIDE – KITA, SOTARO – KOPECKA, ANETA – LÜPKE, FRIEDERIKE – NIKITINA, TATIANA 2017: Satellite- vs. verb-framing underpredicts nonverbal motion categorization. Insights from a large language sample and simulations. – *Cognitive Semantics* 3 s. 36–61.
- TALMY, LEONARD 1978: Figure and ground in complex sentences. – Joseph Greenberg (toim.), *Universals of human language. Volume 4. Syntax* s. 625–649. Stanford, CA: Stanford University Press.
- 1983: How language structures space. – Herbert L. Pick Jr. & Linda P. Acredolo (toim.), *Spatial orientation. Theory, research, and application* s. 225–282. New York, NY: Plenum Press.
- 1985: Lexicalization patterns. Semantic structure in lexical forms. – Timothy Shopen (toim.), *Language typology and syntactic description. Volume 3. Grammatical categories and the lexicon* s. 57–149. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1987: The relation of grammar to cognition. – Brygida Rudzka-Ostyn (toim.), *Topics in cognitive linguistics* s. 165–206. Amsterdam: John Benjamins.
- 2000a: *Toward a cognitive semantics. Volume I. Concept structuring systems*. Cambridge, MA: MIT Press.
- 2000b: *Toward a cognitive semantics. Volume II. Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA: MIT Press.
- 2007: Attention phenomena. – Dirk Geeraerts & Hubert Cuyckens (toim.), *Oxford handbook of cognitive linguistics* s. 264–293. Oxford: Oxford University Press.
- 2015: Relating language to other cognitive systems: An overview. – *Cognitive Semantics* 1 s. 1–44.